

DYREKCJA GENERALNA DS. POLITYK WEWNĘTRZNYCH UNII
DEPARTAMENT POLITYCZNY B: POLITYKA STRUKTURALNA
I POLITYKA SPÓJNOŚCI

KULTURA I EDUKACJA

ZWIĘKSZENIE UDZIAŁU W PROGRAMIE
ERASMUS

OPRACOWANIE TEMATYCZNE

Abstrakt

W niniejszym opracowaniu zbadano zakres trudności finansowych oraz inne bariery hamujące udział studentów europejskich w programie Erasmus. Zebrane dowody wskazują, że główne utrudnienia znacznie się różnią w zależności od kraju, z wyjątkiem kwestii finansowych, które wszędzie stanowią poważny problem dla studentów. Udział w programie Erasmus wiąże się z uwarunkowaniami społeczno-ekonomicznymi studentów, na które wpływają głównie indywidualne upodobania oraz względy związane ze stosunkiem kosztów do korzyści, a nie kwestie dostępności pod względem finansowym. Inne bariery utrudniające udział w programie Erasmus obejmują problemy z uznawaniem punktów, a także niewystarczającą znajomość języków obcych oraz bieżące zobowiązania osobiste.

Niniejszy dokument został zamówiony przez parlamentarną Komisję Kultury i Edukacji.

AUTORZY

Hans Vossensteyn, Maarja Beerkens, Leon Cremonini - CHEPS, University of Twente (NL)
Barbara Besançon, Noor Focken, Bart Leurs – AEF (NL)
Andrew McCoshan, Neringa Mozuraityte – ECOTEC (UK)
Jeroen Huisman, Manuel Souto Otero - ICHEM, University of Bath (UK)
Hans de Wit (University of Applied Sciences Amsterdam)

ADMINISTRATOR

Ana Maria Nogueira
Departament Polityczny ds. Polityki Strukturalnej i Polityki Spójności
Parlament Europejski
e-mail: poldep-cohesion@europarl.europa.eu

WERSJE JĘZYKOWE

Oryginał: EN.
Tłumaczenia: DE, FR

O REDAKCJI

W celu skontaktowania się z departamentem tematycznym lub zaprenumerowania jego comiesięcznego biuletynu prosimy pisać na adres: poldep-cohesion@europarl.europa.eu

Bruksela, © Parlament Europejski, 2010 r.

Niniejszy dokument jest dostępny przez Internet na stronie:
<http://www.europarl.europa.eu/studies>

SPROSTOWANIE

Opinie wyrażone w niniejszym dokumencie są opinią wyłącznie autorów i niekoniecznie odzwierciedlają oficjalne stanowisko Parlamentu Europejskiego.

Powielanie i tłumaczenie do celów niehandlowych jest dozwolone pod warunkiem wskazania źródła oraz wcześniejszego poinformowania wydawcy i wysłania mu egzemplarza.

STRESZCZENIE

Cel opracowania

Od momentu uruchomienia unijnego programu ERASMUS w 1987 r. ponad 2,2 miliona studentów i 250 000 pracowników uczelni wyższych mogło skorzystać z mobilności w Europie. Obecnie w ramach systemu ERASMUS ponad 180 000 studentów rocznie uczy się i pracuje za granicą. O ile liczba studentów uczestniczących w programie stale wzrasta, w większości państw wskaźnik uczestnictwa nadal wynosi poniżej 4%. Ponadto w niektórych państwach liczba uczestników nie rośnie, a nawet obniżyła się,

Celem niniejszego opracowania jest zbadanie barier finansowych i innych ewentualnych utrudnień, które mogą hamować udział studentów w programie ERASMUS, oraz wyciągnięcie wniosków na temat sposobów zwiększenia uczestnictwa. W opracowaniu przedstawiono odpowiedzi na następujące najważniejsze pytania:

- Jak wygląda bieżąca sytuacja pod względem mobilności studentów, a szczególnie udziału w programie ERASMUS w różnych krajach Europy?
- W jakim stopniu bariery finansowe powstrzymują studentów od uczestnictwa w programie ERASMUS?
- W jakim stopniu program ERASMUS jest dostępny dla studentów ze wszystkich grup społeczno-ekonomicznych?
- Jakie inne czynniki, na przykład osobista motywacja, znajomość programu, warunki stypendium ERASMUS oraz zgodność systemów szkolnictwa wyższego, wpływają na udział w programie ERASMUS?
- Jakie mechanizmy finansowe i inne inicjatywy zwiększyłyby liczbę studentów programu ERASMUS w przyszłości?

Analizę oparto na trzech źródłach informacji: badaniu dokumentów, ankiecie wśród studentów oraz badaniu konkretnych przypadków. *Badanie dokumentów* obejmuje syntetyczne zestawienie informacji uzyskanych z istniejących opracowań i danych. *Ankieta* przeprowadzono wśród studentów uczestniczących i nieuczestniczących w programie ERASMUS, pytając o ich motywacje oraz trudności związane z udziałem w programie ERASMUS. Ankieta przeprowadzono w siedmiu krajach charakteryzujących się największym zróżnicowaniem pod względem stwierdzonych barier finansowych (duże/male) oraz poziomu uczestnictwa w programie ERASMUS (wysoki/niski). Końcowa próba obejmuje 21 145 odpowiedzi, z czego 8 697 pochodzi od studentów nieuczestniczących w programie, a 12 448 odpowiedzi od uczestników programu ERASMUS. *Pogłębione badanie konkretnych przypadków* przeprowadzono w czterech krajach: jego celem była weryfikacja wyników oraz zapoznanie się z potencjalnymi dobrymi wzorcami.

W wielu wcześniejszych analizach badano przeszkody w uczestnictwie w programie ERASMUS. W niniejszym opracowaniu zebrano dowody uzyskane w innych analizach i potwierdzono wynikające z nich wnioski za pomocą nowej ankiety przeprowadzonej wśród studentów. Ponadto w większości analiz dotyczących mobilności bada się motywacje i trudności studentów praktykujących mobilność. Równie interesujące jest jednak zbadanie studentów, którzy nie uczestniczyli w programach mobilności i uzyskanie informacji o barierach dostrzeganych przez nich. Obecna ankieta przeprowadzona wśród studentów nieuczestniczących w programie ERASMUS stanowi zatem ważny wkład w dotychczasową

wiedzę. Ponadto dogłębne badanie konkretnych przypadków pokazuje ciekawe krajowe i instytucjonalne wzorce, które mogą wzmocnić program ERASMUS.

Najważniejsze ustalenia na temat uczestnictwa w programie

Od końca lat 80. XX w. liczba studentów uczestniczących w programie ERASMUS stale rośnie. W ciągu ostatnich kilku lat wzrost ten był szczególnie gwałtowny, nawet przy uwzględnieniu wzrostu ogólnej liczby studentów w związku z przystąpieniem nowych państw członkowskich do UE. Ogólny odsetek studentów uczestniczących w programie ERASMUS waha się od 0,1% do 1,5% całkowitej liczby studentów, z wyjątkiem Luksemburga, gdzie wskaźnik uczestnictwa przekracza 6%. Stopa uczestnictwa w nowych państwach członkowskich jest niższa, jednak w państwach tych odnotowuje się najszybszy wzrost naboru i ogólne wskaźniki wyrównują się. W niektórych starszych państwach członkowskich wskaźnik udziału w programie ERASMUS nie rośnie, a nawet obniżył się.

Powodem udziału studentów w programie jest przede wszystkim chęć rozwoju osobistego: możliwość mieszkania za granicą, poznania nowych ludzi, nabycia „miękkich umiejętności”, ale również doskonalenie znajomości języków obcych. Dla większości studentów oczekiwane korzyści w przyszłej karierze zawodowej zajmują niższą pozycję wśród indywidualnych priorytetów, niemniej stanowią ważny czynnik.

Studenci uczestniczący w programie ERASMUS wywodzą się głównie z wyższych grup społeczno-ekonomicznych. Inne stwierdzone tendencje wskazują, że w większości krajów stosunkowo więcej studentów programu ERASMUS pochodzi z tradycyjnych uniwersytetów niż z alternatywnych instytucji kształcenia wyższego, oraz z regionów stołecznych i dużych miast. Najwyższe wskaźniki uczestnictwa w programie ERASMUS odnotowuje się wśród studentów ekonomii i nauk społecznych, a najniższe – nauk technicznych. Studenci programu ERASMUS są z reguły młodszy niż przeciętni studenci.

Najważniejsze ustalenia na temat barier finansowych

Bariery finansowe stanowią najważniejszy czynnik ograniczający uczestnictwo w programie ERASMUS. 57% studentów nieuczestniczących w programie ERASMUS twierdzi, że studia za granicą są zbyt drogie, aby brać je pod uwagę, a 29% odmawia udziału w programie po namyśle, ponieważ przyznawane stypendium nie wystarcza na pokrycie kosztów.

Stopień, w jakim studenci postrzegają bariery finansowe, znacznie się różni w zależności od państwa. W większości krajów studenci bardzo się niepokoją trudnościami finansowymi, chociaż w niektórych państwach, zwłaszcza w Finlandii i Szwecji, troska o kwestie finansowe jest stosunkowo niższa niż o inne sprawy. Tym niemniej we wszystkich krajach ograniczenia finansowe zajmują jedną z trzech najwyższych pozycji wśród trudności związanych z mobilnością wymienianych przez studentów.

Dostrzegane bariery najwyraźniej nie powodują jednak obniżenia krajowego wskaźnika uczestnictwa lub zwiększenia odsetka studentów wywodzących się z rodzin o wyższych dochodach w ogólnej liczbie mobilnych studentów. Nie tylko dostępność środków finansowych powstrzymuje studentów, ale zwłaszcza równowaga między oczekiwanymi kosztami a oczekiwanymi korzyściami: studenci inwestują więcej środków własnych w program ERASMUS, jeśli spodziewają się bezpośrednich korzyści na rynku pracy. Jest oczywiste, że wartość studiów zagranicznych jest wyższa na rynkach pracy, na których niewielu absolwentów posiada takie doświadczenia. Dlatego też wraz z rosnącą liczbą studentów, którzy studiowali za granicą, względna przewaga na rynku pracy wynikająca z

takiej praktyki zagranicznej maleje. W ostatnich latach indywidualne korzyści finansowe uzyskane na rynku pracy w wyniku uczestnictwa w programie ERASMUS obniżyły się. W efekcie w niektórych krajach (zwłaszcza w krajach o najwyższym poziomie studiów zagranicznych) ERASMUS nie jest postrzegany jako racjonalna inwestycja w przyszłą karierę zawodową, ale jako luksus, którego studenci o ograniczonych zasobach powinni unikać.

Studenci uczestniczący w programie ERASMUS wywodzą się głównie z wyższych grup społeczno-ekonomicznych. Tendencja ta jest szczególnie widoczna w zamożniejszych krajach w porównaniu do biedniejszych państw Europy. Najprawdopodobniej odzwierciedla to specyficzne dla poszczególnych krajów różnice w podejściu do programu ERASMUS, uzależnione od spodziewanych korzyści ekonomicznych, jakie studenci zyskają w przyszłości – „korzyści konsumpcyjnych” lub „korzyści inwestycyjnych”.

Czynnikiem ograniczającym udział studentów z niższych grup społeczno-ekonomicznych w programie ERASMUS nie jest zatem dostępność bezpośredniego finansowania, na przykład dostęp do pożyczek studenckich lub zasobów rodziny. Chodzi raczej o ich troskę o dodatkowe wydatki wiążące się z okresem studiów za granicą.

Związany z tym jest nie tylko poziom brutto stypendium, który ma wpływ na gotowość studentów do uczestnictwa w programie ERASMUS, ale najwyraźniej również praktyczne aspekty otrzymywania funduszy przez okres studiów w nieznanym środowisku, w tym niepewność co do ponoszonych kosztów, ostateczny poziom wypłacanego stypendium ERASMUS oraz niepewność co do dostosowania harmonogramu płatności do momentu ponoszenia wydatków.

Inne konkretne ustalenia obejmują:

- Stopień, w jakim ankietowani studenci postrzegają bariery finansowe, znacznie się różni w zależności od państwa. W 5 z 7 krajów stanowią one najważniejsze ograniczenie, które powstrzymuje studentów od rozważenia studiów za granicą; w pozostałych 2 krajach problem ten zajmuje jedną z 3 najwyższych pozycji.
- Chociaż trudno jest podać wiarygodną szacunkową liczbę potencjalnie mobilnych studentów, którzy rezygnują z zagranicznych studiów z powodu ograniczeń finansowych, oceniamy tę liczbę na 980 000 do 1,5 miliona studentów. Ograniczenia finansowe nie stanowią jednak jedynej bariery dla uczestnictwa, i nawet gdyby kwestie finansowe zostały całkowicie rozwiązane, prawdopodobnie znaczny odsetek tych studentów nie podjąłby studiów za granicą z uwagi na więzi rodzinne i osobiste.
- Uznawanie punktów również stanowi przedmiot poważnej troski dla studentów w prawie wszystkich krajach. Średnio 34% studentów stwierdziło, że obawa o uznanie punktów miała wpływ na ich decyzję o rezygnacji z udziału w programie ERASMUS, przy czym w niektórych krajach odsetek ten wyniósł 60%. W niektórych państwach łączy się to z obawą, że problemy z uznaniem punktów opóźnią zakończenie studiów i spowodują dodatkowe koszty wynikające z narosłych pożyczek studenckich, opłat za studia i/lub opóźnienia zarobków.
- Systemy wsparcia finansowego dla studentów w Europie znacznie się różnią między sobą jeśli chodzi o względną wysokość stypendiów, pożyczek i innych rodzajów dotacji oraz bezwzględny poziom wsparcia. Dowody wskazują, że jeśli studenci posiadają niezależne źródło dochodów (stypendia ogólne), dostrzegają mniejsze bariery finansowe ograniczające udział w programie ERASMUS. Nie ma widocznego związku między pomocą uwarunkowaną potrzebami w krajowych

systemach a podziałem studentów programu ERASMUS pod względem społeczno-ekonomicznym.

- Fundusze dostępne na cele mobilności studentów są bardzo zróżnicowane w zależności od kraju, ale wydają się wyższe tam, gdzie udział w programie ERASMUS jest wyższy. Nie jest jednoznaczne, czy to dodatkowe finansowanie zachęca do uczestnictwa, czy też finansowanie sygnalizuje, że internacjonalizacja stanowi ważny punkt krajowego programu szkolnictwa wyższego. Tam, gdzie internacjonalizacja jest postrzegana jako ważny element działalności uniwersytetów, studenci mogą odczuwać większą presję na podjęcie mobilności.

Najważniejsze ustalenia dotyczące innych możliwych barier

Przeszkody finansowe nie są jedynym ważnym czynnikiem wpływającym na uczestnictwo w programie ERASMUS. Można określić cztery inne potencjalne bariery utrudniające udział w programie ERASMUS: warunki programu ERASMUS, zgodność systemów szkolnictwa wyższego, brak wiedzy o programie oraz czynniki osobiste.

Studenci przejawiali duże zainteresowanie możliwością studiów za granicą. Jedynie 24% studentów nieuczestniczących w programie ERASMUS stwierdziło brak zainteresowania programem studiów zagranicznych. Jednocześnie trzy sprawy związane z udziałem w programie studiów za granicą niepokoiły studentów, mianowicie kwestie uznawania, umiejętności językowe oraz więzi osobiste ograniczające ich większą mobilność.

Konkretne ustalenia dotyczące tych innych możliwych barier przedstawiają się następująco:

- Odmienne niż w przypadku kwestii finansowych, ważność innych możliwych barier charakteryzuje się silnym zróżnicowaniem w zależności od kraju.
- Studenci twierdzili, że uznawanie punktów stanowi najważniejszy czynnik, który motywowałaby ich do uczestnictwa w programie studiów za granicą (66% zgodziło się z taką opinią), podczas gdy 62% proponowało wyższe stypendium ERASMUS, a 62% chciało mieć możliwość wyboru uczelni przyjmującej spoza przedstawionej listy.
- 41% studentów przyznało, że częściowo zniechęca ich do studiów za granicą ograniczona znajomość języków obcych. Odsetek ten waha się od 34% do 62% w zależności od kraju.
- Wśród studentów nieuczestniczących w programie ERASMUS więzi osobiste i względy rodzinne ograniczające większą mobilność stanowiły (bardzo) ważną przeszkodę dla prawie połowy studentów (46%); odsetek ten w zależności od kraju wynosił 36% do 58%. Czynniki te miały największe znaczenie dla tych, którzy nie rozważali na poważnie udziału w programie ERASMUS, natomiast studenci uczestniczący w programie i studenci rozważający możliwość uczestnictwa w nim uznawali tę barierę za stosunkowo mało istotną.
- Stosunkowo niewielu studentów wymieniało dużą konkurencję w ubieganiu się o stypendia jako barierę. Jednocześnie 6% studentów (3% do 13% w poszczególnych krajach) stwierdziło, że nie uczestniczyli w programie ERASMUS, ponieważ ich wnioski o stypendium zostały odrzucone, co wyraźnie wskazuje na potrzebę większej liczby stypendiów.
- Dla niektórych studentów nadal problem stanowi uzyskanie informacji o programie. 53% ankietowanych wskazało, że dokładniejsze informacje przekonałyby ich do udziału. Z drugiej strony, wśród uczestników programu jedynie 16% stwierdziło, że napotkało problemy z ilością informacji o programie.

- Około 35% studentów uczestniczących w programie ERASMUS uznało obciążenia administracyjne za znaczne utrudnienie, ale jednocześnie jedynie dla 16% studentów wymogi administracyjne stanowiły (bardzo) ważny powód rezygnacji z uczestnictwa.
- Program ERASMUS postrzegany jest raczej w aspekcie społecznym niż akademickim. O ile może on przyciągać określone grupy studentów, dla studentów zainteresowanych bardziej naukowym aspektem studiów program ERASMUS może być mniej atrakcyjny.
- Średnio jedna trzecia studentów wyraziła zaniepokojenie ograniczonym wyborem instytucji przyjmującej. Jednak w niektórych krajach kwestia ta stanowiła jedno z najważniejszych zastrzeżeń – łącznie 61% studentów przyznało, że większy wybór instytucji przyjmujących zachęciłby ich do uczestnictwa w programie.
- Około jedna trzecia studentów uczestniczących w programie ERASMUS doświadczyła trudności wynikających z niepewności co do systemu nauki za granicą (34%) i braku spójności/ciągłości między przedmiotami studiów w kraju rodzinnym i za granicą (33%). Zastrzeżenia co do jakości nauki za granicą były nieco rzadsze (23%).
- Niektóre kwestie były stosunkowo nieistotne dla studentów: niewielu studentów uznało program studiów za zbyt długi (3-11%) lub zbyt krótki (8-26%). Obowiązki związane z pracą w kraju rodzinnym stanowiły najmniej ważną przeszkodę; brak programu studiów za granicą w języku angielskim oraz brak wsparcia w zakresie usług studenckich uznano za mało istotne problemy.
- Większość barier stanowi poważniejszą przeszkodę dla studentów studiów licencjackich niż magisterskich, ale ich względne znaczenie jest takie samo.

Zalecenia

W oparciu o powyższe ustalenia w opracowaniu proponuje się następujące najważniejsze zalecenia.

A. Zalecenia dotyczące barier finansowych

- Program ERASMUS cieszy się powodzeniem i w opracowaniu stwierdzono znaczne, niezaspokojone zainteresowanie udziałem w nim. W związku z powyższym istnieje poważna potrzeba zwiększenia liczby stypendiów ERASMUS.
- Jeśli chodzi o najważniejsze bariery utrudniające udział w programie ERASMUS, występują poważne różnice pomiędzy poszczególnymi krajami: ważne jest dostosowanie zaleceń politycznych do specyficznej sytuacji w danym kraju oraz poszukiwanie specyficznych rozwiązań dostosowanych do krajowych problemów. Jak ujawniło nasze opracowanie (szczególnie badanie dokumentów), stosunkowo mało jest analiz dotyczących wskaźników uczestnictwa w programie ERASMUS na szczeblu krajowym. Tego typu opracowanie krajowe dostarczyłoby ważnych wskazówek dotyczących instrumentów polityki krajowej (np. krajowych agencji i instytucji, których działania skierowane są konkretnie do grup studentów o najmniejszym wskaźniku udziału).
- Jeden ze szczególnych problemów wynikających z działających obecnie mechanizmów polega na tym, że kraje odnotowujące sukcesy (tj. kraje o najwyższym poziomie uczestnictwa) ponoszą skutki swoich sukcesów z powodu sztywnych budżetów na program ERASMUS. Możliwości stojące przed tymi krajami to: (a) rozczarowanie licznej grupy studentów; (b) obniżenie wysokości stypendium przypadającego na studenta; lub (c) przydzielenie dodatkowych funduszy krajowych. Zaleca się przyjęcie środków na

szczeblu europejskim, aby uniknąć karania za sukces. Udostępnienie większych funduszy krajom o wysokim wskaźniku uczestnictwa lub krajom, w których zainteresowanie znacznie przewyższa możliwości finansowania w formie stypendiów, mogłoby pomóc w rozwiązaniu tego problemu. Alternatywnym rozwiązaniem byłoby stworzenie funduszu rezerwowego ERASMUS odzyskującego środki z krajów, które nie wykorzystały w całości swoich budżetów, i przekazującego je do krajów, w których środki nie pokrywają potrzeb wszystkich chętnych.

- Zwracanie się do studentów o większy wkład własny jest niewykonalne. Korzyści ekonomiczne wynikające z udziału w programie ERASMUS maleją, podczas gdy indywidualne koszty studiów (opłaty za studia, zależność od pożyczek studenckich) wzrosły. Biorąc pod uwagę, że korzyści płynące ze studiów zagranicznych są coraz mniejsze, a stypendium ERASMUS nie jest związane z rzeczywistymi wydatkami poniesionymi podczas studiów za granicą, studenci wykazują ograniczoną gotowość do inwestowania własnych środków w słabo określoną działalność, o potencjalnie niesprecyzowanych kosztach, która nie daje znaczących atutów na rynku pracy, a często stwarza problemy z uznawaniem.
- Studenci uczestniczący w programie ERASMUS określili szereg długofalowych korzyści płynących ze studiów za granicą, takich jak umiejętności, które można wykorzystać w innej dziedzinie, nauka języka i zmiana nastawienia, które mogą zmienić postrzeganie kosztów/korzyści przez studentów, a w szczególności zwiększyć gotowość do studiów/pracy za granicą, aby uzyskać te korzyści. Propagując program ERASMUS należy zwrócić większą uwagę na te długofalowe korzyści.
- Wykorzystywanie bezpośrednich prywatnych inwestycji studentów na program ERASMUS nie jest możliwe, jednak należy dalej zachęcać przedsiębiorstwa przyjmujące i inne agencje zaangażowane w przyjmowanie uczestników programu ERASMUS do współudziału. Istnieją duże możliwości zwiększenia liczby staży w ramach programu ERASMUS, uwzględniając wyraźne korzyści dla studentów (mimo pewnych kwestii administracyjnych) oraz uczestniczących przedsiębiorstw.
- W poprzednich badaniach podkreślono, że środowisko społeczno-ekonomiczne nie stanowi najważniejszej bariery wpływającej na uczestnictwo w programie ERASMUS, chociaż odgrywa ono pewną rolę. Podczas rozpatrywania, które działania byłyby najskuteczniejsze, potrzeby studentów wywodzących się z nieuprzywilejowanych środowisk można najlepiej uwzględnić na szczeblu krajowym (krajowy system pomocy studentom), ewentualnie korzystając ze środków poszczególnych instytucji szkolnictwa wyższego. W wielu systemach pomocy dla studentów istnieją już mechanizmy dla studentów w trudnej sytuacji, dlatego można się obawiać, że mechanizmy na szczeblu programu ERASMUS będą powielać wymogi biurokratyczne i zmniejszać przejrzystość.
- Istnieją różnice we wskaźnikach uczestnictwa uwarunkowane miejscem; w regionach słabiej rozwiniętych i na obszarach wiejskich odnotowuje się generalnie niższe wskaźniki uczestnictwa niż na obszarach wielkomiejskich i w regionach stołecznych. W szczególności odnosi się to do tych regionów, znajdujących się w gorszej sytuacji, w których brakuje dużych uniwersyteckich ośrodków badawczych, a występują tylko małe specjalistyczne instytucje, szkoły pomaturalne i szkoły wyższe nauk stosowanych. W celu zwiększenia udziału w kwalifikujących się regionach można wykorzystać europejskie fundusze strukturalne. Jednak dynamika nierówności nie jest w pełni jasna, dlatego też przed podjęciem zdecydowanych działań politycznych konieczne jest przeprowadzenie dogłębniejszej analizy tych problemów i nierówności.
- Opracowanie ujawniło pewne przeszkody finansowo-administracyjne, zwłaszcza związane z procedurami płatności. Istnieją silne argumenty za wypłacaniem zaliczek z uwagi na problemy, jakie mogą wynikać z opóźnionych płatności; konieczna jest także

większa przejrzystość w zakresie wysokości stypendiów. Należy zapewnić dokładniejsze informacje na temat względnych kosztów brutto studiowania w okresie studiów za granicą w stosunku do przyznawanych stypendiów.

- Jednym z obszarów budzących szczególne zaniepokojenie jest kwestia informowania o możliwościach współfinansowania ze strony państw i instytucji. Studenci wskazywali na brak tego rodzaju informacji i/lub ich niedostateczną przejrzystość. Podobne uwagi odnoszą się do możliwości przenoszenia krajowych/instytucjonalnych/innych stypendiów i pożyczek. Może to w istotny sposób przyczynić się do przewyższenia ograniczeń finansowych utrudniających udział w programie ERASMUS, jednak najwyraźniej nie wszyscy studenci wiedzą o takiej możliwości.
- Uznawanie i przenoszenie punktów ciągle stanowi bardzo poważny czynnik, powszechnie wymieniany jako druga z najważniejszych barier po problemach finansowych. Obie kwestie są wzajemnie powiązane, ponieważ nieuznanie punktów może prowadzić do przedłużenia okresu studiów, co pociąga za sobą dodatkowe koszty. Istnieją obawy, że proces boloński nie rozwiązał dotychczas w zadowalający sposób problemów uznawania punktów, przed którymi stają zarówno poszczególni studenci studiujący za granicą, jak i komisje egzaminacyjne mające za zadanie uznać punkty uzyskane przez ich studentów na innych uczelniach.
- Istnieją możliwości zwiększenia uczestnictwa dzięki wykorzystaniu stypendiów ERASMUS w ramach programów uzyskiwania wspólnych i podwójnych stopni naukowych (co bezpośrednio wiąże się z kwestiami uznawania) obejmujących okres obowiązkowych studiów zagranicznych. Programy takie służą zwiększaniu mobilności nauczycieli oraz eliminowaniu błędów nauczania i niewiedzy, przyczyniając się tym samym do większej mobilności uczniów.

B. Zalecenia dotyczące innych czynników

- Opracowanie nie ujawniło żadnych szczególnych problemów związanych z przeciętną długością (6 miesięcy) korzystania ze stypendium ERASMUS. Istnieją też szerokie możliwości wyjazdów o nieco innym charakterze, zwłaszcza krótkich intensywnych programów (1-3 tygodnie) przeznaczonych dla studentów i nauczycieli z różnych krajów i instytucji i skierowanych do osób, które nie są (jeszcze) przekonane co do korzyści wyjazdu na dłuższy okres.
- Istnieje możliwość rozszerzenia programu ERASMUS na dłuższe pobyty za granicą. Limity finansowe oznaczają jednak konieczność kompromisu w sprawie kosztów, co prowadzi do zmniejszenia ogólnej liczby uczestników (mniej studentów przez dłuższy okres).
- Program staży uznano za udany, wydaje się więc, że warto go nadal promować wśród studentów i pracodawców w ramach programów staży ERASMUS. Spowoduje to zwiększenie ogólnego uczestnictwa, zwłaszcza w szkołach wyższych nauk stosowanych, gdzie staże są często elementem programu nauczania.
- Opracowanie ujawniło możliwości rozwiązania niektórych problemów mobilności poza systemem szkolnictwa wyższego. Na przykład wykazano, że studenci, którzy zetknęli się z informacjami o możliwościach studiów zagranicznych na wcześniejszym etapie nauki, byli bardziej skłonni do udziału w programach mobilności. Istnieją możliwości szerszego upowszechniania informacji o studiach za granicą oraz o ich dalekosiężnych korzyściach, takich jak umiejętności, które można wykorzystać w innej dziedzinie, i umiejętności językowe, na ostatnich etapach nauki na poziomie ponadpodstawowym.
- Program ERASMUS jest powszechnie uznawany za udany, chociaż poziom tego sukcesu jest różnie oceniany w poszczególnych krajach i przez poszczególne podmioty.

Wizerunek programu ERASMUS można poprawić na dwa sposoby. Jedno podejście polega na utrzymaniu jednolitego wizerunku programu ERASMUS dla wszystkich zainteresowanych stron, np. za pomocą ogólnoeuropejskiego portalu informacyjnego zawierającego wyczerpujące informacje na szczeblu europejskim, krajowym i instytucjonalnym. Może to również obejmować stworzenie ujednoczonych kursów „Wprowadzenie do ERASMUSA” dla studentów korzystających lub zamierzających skorzystać z wymiany. Drugie podejście zakłada zaakceptowanie różnorodności wizerunków i wykorzystanie autentycznych doświadczeń studentów i absolwentów do promocji programu, kładąc nacisk na wymianę doświadczeń, informacje praktyczne, „nakazy i zakazy”, przyjaźnie i systemy mentorów, lepszą integrację przyjeżdżających studentów oraz wzmocnienie i profesjonalizację organizacji studenckich, takich jak ERASMUS Student Network.